

Inhoud

Vijf bange jaren	6
1 De vijand valt binnen	9
2 Onderduikers houden zich schuil	24
3 Op jacht naar jonge mannen	51
4 Dwangarbeid voor de bezetter	61
5 Verzet tegen de bezetter	91
6 Hongerwinter	182
7 Eindelijk vrij!	215
Register	259

Vijf bange jaren

Vijf jaar duurde de Duitse bezetting. Die vijf jaren zetten een groot stempel op de Nederlandse geschiedenis van de twintigste eeuw.

Vijf jaar oorlogsleed liet in het leven van degenen die ze meemaakten onuitwisbare herinneringen na. Dat bleek uit de stroom inzendingen die binnenkwam na een oproep in het *Reformatorisch Dagblad* en *Terdege*. In het kantoor van uitgeverij De Banier vulden zich dikke mappen met handgeschreven en uitgetypte herinneringen, dagboeken, plakboeken en zeldzame documenten. Er kwam uniek materiaal binnen. Sommige inzenders maakten schokkende gebeurtenissen mee of namen langdurig deel aan het verzet. Anderen bleken werkelijk alles te hebben bewaard wat aan de oorlog herinnert.

Het was niet altijd eenvoudig een keuze te maken. Een aantal mensen hebben we geïnterviewd. Van anderen zijn korte fragmenten of illustraties in dit boek opgenomen.

Daarbij hebben we ernaar gestreefd zo veel mogelijk facetten van de Tweede Wereldoorlog aan de orde te laten komen. Vreugdevolle en verdrietige gebeurtenissen. Aangrijpende voorvallen die schrijnende littekens achterlieten.

De ooggetuigen zijn inmiddels op leeftijd gekomen. Hun verhalen worden opgetekend nu dat nog kan. We danken allen die, in welke vorm dan ook, een bijdrage leverden, die hun persoonlijke gevoelens wilden verwoorden en die kostbaar materiaal in bruikleen afstonden. Dank ook aan de medewerkers van De Banier; in het bijzonder redacteur Froukje ten Hove, die de totstandkoming van dit boek nauwgezet, deskundig en met veel inzet begeleidde.

Dit jaar is het 65 jaar geleden dat de oorlog beëindigd werd. Voor veel mensen was hij echter niet voorbij. De oorlog ging nooit meer weg uit hun leven. Door wat er gebeurd was; door wat ze kwijtgeraakt waren.

Vijfenzestig jaar is het alweer geleden. ‘Gij liet door heerszucht ons vertreden’, schreef een van de geïnterviewden

boven zijn herinneringen. Reikhalzend werd uitgezien naar de verlossing van het Duitse juk. De blijdschap over de bevrijding was niet te beschrijven. Maar bij een mijlpaal als deze is het goed om ook de balans op te maken. De Geldermalsense onderwijzer W. Droogers, die zijn oorlogsherinneringen in dichtvorm samenvatte, doet dat als volgt:

*We mochten nu weer ademhalen
na zo veel bange tegenspoed.
Ging 't volk nu ook de dank betalen
aan God, Die ons toch had behoed?
Ging 't volk dan nú de zonde haten
en dient 't de God der vaad'ren weer?
Ach neen, 't ging vérder God verlaten.
God geev' nog eens een wederkeer!*

Leerdam/Scherpenzeel, december 2009
J. van Klinken/L. Vogelaar

1 De vijand valt binnen

Slechts één vuurwapen

Het geweer waarmee J. Slootweg tijdens de mobilisatietijd moest oefenen, was al een halve eeuw oud. Dat typeerde de toestand van het Nederlandse leger in de tijd dat het gevaar van een Duitse inval steeds groter werd.

Slootweg, afkomstig uit Hazerswoude, was de derde zoon in het ouderlijk gezin. Daarom was hij vrijgesteld van militaire dienst. Zijn oudste broer was onder de wapenen geweest en werd tijdens de mobilisatie in 1939 weer opgeroepen.

‘Zelf was ik vanaf 1938 onbezoldigd kwekeling op de lagere school in Moerkapelle’, zegt Slootweg. ‘Toen een onder-

wijzer in Gouda bij de mobilisatie werd opgeroepen, kwam daar een betaalde plaats vrij. Daar heb ik gewerkt tot ik op 1 april 1940 alsnog moest opkomen.

Het was een koude winter geweest. Half maart was de vorst pas weg, dus de bloemen kwamen laat tevoorschijn. Toen ik in de trein naar Alkmaar zat, bloeiden de krokussen in de Bollenstreek.

In Alkmaar waren schoolgebouwen gevorderd. Daar werden we ondergebracht, als onderdeel van de infanterieafdeling van het garnizoen van Amersfoort.'

Armoedige bewapening

'Ik werd ingedeeld bij de mitrailisten. Dat klonk goed, maar het was met het leger droevig gesteld. We hadden eigenlijk moeten oefenen met acht karabijnen en vier revolvers, maar die waren er niet. We kregen een lang geweer, zo'n spuit uit 1890. Elk geweer had een afwijking, maar als je eenmaal wist hoeveel centimeter je naast het doel moest richten, wist je wanneer het raak zou zijn.

Onze sectie beschikte over slechts één mitrailleur. Daarmee hebben we één keer geoefend, in de duinen. Dat was een heel gedoe. Het wapen werd met touwen op een handkar gebonden en daarna trokken we die kar de duinen in. Iedereen moest tien kogels op een bord afvuren, in een streep, alsof je met je mitrailleur rondmaaide. De rest van de dag zaten we in het zonnetje.'

Geen schot gelost

Nadat op 10 mei de oorlog was uitgebroken, veranderde er weinig. 'De eerste vier dagen waren we niet bij de gevechten betrokken. We zaten maar af te wachten. Op 14 mei moesten we inpakken, want we zouden naar het front gaan. 's Avonds moest ons leger echter de wapens neerleggen, dus we hebben geen schot gelost. We werden geïnterneerd, tot dat we eind mei naar huis mochten.

Ik kwam weer op de school in Moerkapelle terecht. In de avonduren haalde ik een akte Duits om uit de arbeidsdienst te blijven: op de lagere scholen moest Duits gegeven worden en daarom kreeg ik vrijstelling van uitzending naar Duitsland.'

School ontruimd

‘Er kwam bericht dat de school binnen een dag moest worden ontruimd, want er moesten Duitse soldaten in ondergebracht worden. We hebben alle spullen naar de boerderij van mijn aanstaande schoonouders tegenover de school gesjouwd. Dat moest zo vlug dat alles door elkaar kwam te liggen. Toen kwam het bericht dat de inkwartiering niet doorging. We sjouwden alles weer terug, maar het duurde wel twee weken voordat alles weer netjes op zijn plaats stond.

De driejarige studie voor de landbouwakte moest ik in september 1944 (Dolle Dinsdag) afbreken. Die heb ik pas weer opgepakt nadat we in 1947 naar Wolphaartsdijk verhuisden.’

‘De hele stad staat in brand!’

Lawaai op straat. Buren die in pyjama buiten liepen en naar de lucht wezen. Zo begon voor ons de Tweede Wereldoorlog.

Wij woonden aan de noordrand van Rotterdam. Vanuit de voorkamer (op de tweede etage) keken we uit over de sportvelden en de Kralingse Plas. Op 10 mei 1940 (ik was acht jaar) werd ik ’s morgens om goed vijf uur wakker van het gepraat op straat. We hoorden

Duitse parachutisten tussen Rotterdam en Delft.

De ravage na het bombardement van Rotterdam op 14 mei 1940 was ongekend. Van veel markante gebouwen was alleen nog een bouwval over.

(foto's van Rotterdam werden belangeloos beschikbaar gesteld door www.tweede-wereldoorlog.org).

schoten en zagen vliegtuigen die elkaar achternazaten. Het bleek een luchtgevecht te zijn.

Heel langzaam begon het tot ons door te dringen dat er oorlog was uitgebroken. We hadden in die tijd geen radio; dat paste niet in onze levenssfeer. Bij stukjes en beetjes kwamen de berichten door.

Dagenlang leefde Nederland in spanning. Op 14 mei was er onophoudelijk luchtalarm. Ons gezin, toen met vier kinderen, verschanste zich op de trap, omdat het daar het veiligst was, naar men zei. Vader was op kantoor.

's Middags werd het denderen van de vliegtuigen almaar erger. Op een gegeven moment hoorden we een angstaanjagend gegier van een vallende bom. Een gehuil van hoog naar laag, wat eindigde in een geweldige dreun. Op de trap hielden we onszelf machteloos vast aan de leuning, terwijl moeder hardop de Heere aanriep om bewaring en verlossing.

Uiteindelijk stopte het gierende geluid van de bomaanvallen en werd er vanaf de straat geroepen dat we ons huis uit moesten, want 'de hele stad' stond in brand!

Met niets dan de kleren die we aanhadden, zijn we langs de sportvelden naar het Kralingse Bos gevlucht

Ook de Grote of St. Laurenskerk raakte bij het bombardement zwaar beschadigd. Alleen de muren van kerk en toren overleefden het geweld.

en daar onder de struiken gekropen. Vader was aan het werk in het hart van de stad, dus we vreesden het ergste. Gelukkig kwam hij na een paar uur naar het bos, al roepend. Zo vond hij ons.

Ons huis stond nog steeds overeind. Toen we terug konden, keken we vanuit onze achterkamer in de richting van het centrum. Daar zagen we grote, zwarte rookwolken met vurige, rode vlammen ertussendoor. Af en toe klonk een hevig gerommel, als gebouwen instortten.

En toen kwam het bericht dat ons leger had gecapituleerd. Wat waren we blij! Eindelijk een einde aan de angst dat we gebombardeerd zouden worden.

Langzaam kwam het gewone leven weer op gang. We moesten weer naar school. We gingen met vader eerst maar eens kijken of de school er nog wel stond. En ja hoor, hij was er nog. Alleen, de straat zag er zo vreemd uit! Alle huizen aan de overkant waren verdwenen. Alleen maar bergen puin. Het gevaar was dus dichtbij gekomen.

We gingen weer naar school en hebben heel wat uren spelend in die puinrommel doorgebracht.

J. van Dijk, Putten